

מעשה שהיה

בית דין של סוחרים

- הכיצד אינך מת- בייש? איך תשא פניך

הרב אריה ליכטנשטיין

ביום הדין ותבקש מחילה מרבונו של עולם כשעל צווארך תלוי קולר איסור ההליכה לערכאות? האם אינך יודע את חומר העניין?

אברהם היה ממשיך להרצות את דבריו בלהט עוד זמן רב, אלמלי שם לבו לפתע כי שמעון שעמד מולו העמיד פניו תם. כמו אינו יודע על מה אברהם שח...

- באמת אינך יודע? - עצר אברהם את שטף דיבורו וביקש את תגובתו של שמעון.

- ודאי שאני יודע! - השיב שמעון - אך איני מבין כיצד כל זה קשור לסכסוך שבינינו...

תחילתו של המעשה היה שבוע לפני כן. שמעון, אחד מגדולי המלמדים שבבורסת היהלומים, מסר אבן יקרה מאד לאברהם, 'מתווך' (Broker) בבורסה, שימכרנה בעבורו.

כך מתנהל לו המסחר בבורסה. יש העושים את פרנסתם מליטוש יהלומים. אלו אינם מכירים את הלקוחות ואינם תרים אחריהם.

ויש שאינם יודעים דבר בליטוש וכו'. כל מלאכתם היא מסחר וטרסור באבנים הנמסרים לידם מיד המלמטים.

גם בין הסוחרים נחלק עניינם לשנים. יש מהסוחרים רים שבעלי ממון והון הם. הללו קונים את הסחורה מיד המלמטש ומוכרים אותה לאחרים.

לעומת זאת, יש המקבלים את האבן לידם ומתווים כיום אותה ללקוחות. האבן מעולם לא היתה שייכת אליהם וברשות המלמטש נותרה. אלא שמוכרים הם את האבן בשליחותו ובעבורו ונשכרים מכך.

אברהם מיודענו, על האחרונים נמנה. גם האבן היקרה שנמסרה לידו מיד שמעון, בתורת סרסור נמסרה לידו.

הוא עמל במשך מספר ימים למצוא לקוח הגון עבורה, ולבסוף היה נראה לו שהצליח בכך. הוא מצא את ג'ורג', שעשה עליו רושם אמין ואמיד ומכר לו את האבן.

כמובן שג'ורג' לא שילם את כל מחירה במקום. כמנהג המקום הוא מסר ליד אברהם 'פתק' עליו

פסקי דינים

דיני הפקר ג' הרב חיים קאהן שליט"א

גדרי הפקר

בגליון הקודם הובא דעת הרמב"ם ושו"ע שהפקר כדין נדר¹, והאם לפי זה הפקר עושה קניין².

דעת אחרת מקנה בהפקר

הזורק דבר שלו לחצר חברו שאינה משתמרת, כשדעתו להקנות לו, קנה חברו מדין 'דעת אחרת מקנה'³. הראשונים נחלקו האם בעל החצר קנה הדבר גם כאשר הזורק הפקיר את הדבר, כשדעתו להקנות לו, שיש סוברים שאף בהפקר 'דעת אחרת מקנה' מועילה להקנות לחבירו⁴. ואמנם יש שהכריעו שאף בהפקר מועילה 'דעת אחרת מקנה' להקנות לחבירו⁵.

ביאור הדין

בביאור דין זה, יש שכתבו שהסוברים שהמפקיר נחשב כ'דעת אחרת מקנה' ומועילה להקנות לחבירו הוא שגדר הפקר כאילו נדר שיוכל אחר לזכות בו, שאמנם חייב לקיים נדרו אבל הדבר לא יצא מרשותו ולכן יכול להקנות לחבירו, ואילו לסוברים שדעת אחרת מקנה לא מועילה בהפקר, הוא מפני שבהפקר יצא הדבר מרשותו⁶.

זכיית קטן בדא"מ

יש שכתבו שלסוברים שמועילה דעת אחרת להקנות הפקר, אף הקטן זוכה מדין תורה בהפקר שהפקירו הבעלים⁷, אבל יש שהוכיח שקונה רק מדרבנן⁸, ויש שכתב שדעת אחרת של המפקיר מועילה רק לקנות בקנין חצר, שעל ידי שימור המפקיר קונה הקטן בקנין חצר, אבל לא מפני ש'דעת אחרת מקנה' מועילה להקנות לקטן⁹.

'הפקר' הקנאה או סילוק

מאידך, יש שביארו שהראשונים הנ"ל נחלקו האם גדר הפקר הוא שהבעלים מקנים לכל מי שרוצה לקנות, וממילא מועילה הפקירו 'כדעת אחרת מקנה' כמו בשאר הקנאה, או שהמפקיר רק מסלק רשותו אבל אינו מקנה, וממילא אינו יכול להקנות 'כדעת אחרת מקנה'¹⁰. יש שהוסיף, שאף לסוברים שמועילה דעת אחרת להקנות הפקר, הוא רק בשעה שמפקיר אבל לאחר מכן כבר הסתלק רשותו ואינו יכול להקנות¹¹.

באופן אחר, יש מהראשונים שמחלק בין הפקר שמפקיר לכל העולם כדי שיזכו בו שהוא כעין מכר, להפקר שמסלק רשותו ורשות כל העולם ממנו¹², ויש מהאחרונים שמחלק בין הפקר שמסלק רשותו לגמרי, שבזה אין להפקר שום בעלים, לבין הפקר שנותן רשות לזכות ונעשה של כל העולם (ואף המפקיר בכלל)¹³, ואף לדבריו באופן זה הפקר הוא כעין מכר.

לפי האמור, לסוברים שהמפקיר יכול להקנות בשעה שמפקיר מדין 'דעת אחרת מקנה', הפקר זה כעין מכר.

להפקיר בשבת

על דרך זה נחלקו הראשונים האם מותר להפקיר בשבת, שיש שכתבו שהפקר דומה למכר ודומה לקנין שאסור בשבת¹⁴, ויש שכתבו שמותר להפקיר בשבת, כי הפקר הוא רק סילוק רשות ואינו דומה לקנין¹⁵, ויש מחלקים בין מפקיר נכסיו כדי שיזכו אחרים שהפקר זה דומה לקנין שאסור בשבת, לבין המפקיר דבר כדי לסלק עצמו ממנו¹⁶, כגון המפקיר בהמתו כדי שלא יעבור איסור שביתת בהמתו¹⁷.

שליח הפקיר

הפוסקים דנו האם האומר לשליח הפקר נכסי, חל ההפקר. יש שכתבו הואיל והפקר מועילה כנדר¹⁸, והאומר קבל עליך נדר בשליחותו שאהיה אסור בו, אינו כלום, אף בהפקר אינו יכול למנות שליח להפקיר בשבילו¹⁹, ויש שביארו שההפקר לא מועיל מפני שנעשה בדיבור ומילי לא מימסרי לשליח²⁰.

[1] הל' נדרים פרק ב' הל' י"ד, והשו"ע סי' רע"ג סעיף ב'. [2] גליון מס' רכ"ט, הערה 9 והלאה. [3] סי' רס"ח סעיף ד'. [4] ראה רש"י ב"מ י"ב א' ד"ה זרק ארנקי, שהפקירו לכל, וכן גרס הרא"ש ונמו"י שם, וכתב הרשב"א שם ד"ה זרק, בביאור דברי רש"י דזה דא"מ, אבל תוס' ד"ה יוצא, כתבו דל"ג אפקריה. [5] ראה הג"ה בסמ"ע רס"ח ס"ק ט"ז, שכתב בסתמא כדעת הנמו"י [והרא"ש] (וראה להלן הערה 6 מהדרישה סי' רע"ג סעיף ח' שנראה דעתו שלא יצא מרשותו), והש"ך ס"ק ט' כתב שכן עיקר. [6] קצות סי' רע"ג ס"ק א', וראה גליון רכ"ט הערה 19 שכן נראה דעת הדרישה. [7] מל"מ הל' מכירה פרק כ"ט הל' י"א ועיין קצות סי' שס"ב ס"ק א'. [8] ראה שו"ת בית המשך ההערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

רשם את פרטי החוב ואת תאריך הפירעון.
 והנה עתה, שבוע לאחר מכן, שמועה פשטה בין כל הסוחרים כבשדה קוצים
 'ג'ורג' פשט את הרגל'.
 יודעי דבר ידעו לספר כי כבר מספר שבועות סיפרו שמועות עקשניות על קש-
 יים בעסקיו של ג'ורג'.
 לא חלף זמן רב מעת שאברהם שמע את הבשורה, ומספרו של שמעון הופיע על
 צג מכשיר הטלפון שלו.
 - אם האבן שמכרת לג'ורג' אינה חוזרת אלי, אתבע אותך במוסד הבוררות של
 הבורסה על ההפסד שהמטת עלי...
 - וכי מנין היה לי לדעת ממצבו של ג'ורג' וכי נביא אני? אנוס אנוכי.
 - בדיוק בשביל כך איני מתעסק במכירת ההילומים שלי. עסוק אני במלאכת
 הליטוש מעל לראש, ואין עיתותי בידי לדעת ולבדוק אחר הלכותי.
 על כן אני מסכים להרויח קצת פחות ולהתחלק עם מתוון! לכן נוצרת ואינך
 יכול להיפטר מאחריותך! - חרץ שמעון את דינו של אברהם.
 או אז החל אברהם להרצות אודות חומר האיסור להתדיין בפני ערכאות. הכיצד
 העיז שמעון להזכיר שיתבענו במוסד הבוררות של הבורסה??
 שמעון לעומתו, לא הבין על מה הוא שח. וכי מי אינו מתדיין בפניהם. סכסוכים
 רבים בין הסוחרים נפתרים שם.

...

בהגהות רבי עקיבא איגר (חושן משפט ריש סימן ג') הביא משו"ת מהרש"ך (חלק
 ב' סימן רכ"ט) וזה לשונו:

'בשו"ת מגן גיבורים סימן ה' כתב בשם הרש"ך על מחלוקת בין תובע לנתבע.

**אחד אומר שרצונו להתדיין בדין תורה, ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני
 סוחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו.**

**כיון בדמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי דין
 תורה, מנהג מבטל הלכה.**

דהיינו, מנהג המקום מבטל את ההלכה האוסרת להתדיין בפני ערכאות, כך לפי
 פשוטו.

אמנם בשו"ת בעי חיי (חלק א' סימן קנ"ח) ביאר את הדברים באופן אחר וכתב
 בתוך דבריו:

**'ולכאורה נראה מדבריו דאפילו בעיקר הדין, אם נהגו לדון בערכאות הולכים אח-
 ריו, וליתא. דלא התייר מהרש"ך ז"ל ללכת לדון לפני הערכאות, חלילה לפה קדוש
 יאמר דבר זה שהוא עילוי יראתם.'**

על כן ביאר שם דכוונת המהרש"ך להתיר במקום שבכדי להעמיד את המסחר
 על תילו, קבעו להם הסוחרים מנהג בינם לבין עצמם ודנים כך בכל ענייניהם.

ואף אם יבוא הדבר לפני בית דין ישראל, ידונו על פי מנהג הסוחרים שכלל הוא
 'הכל כמנהג המדינה' ועל דעת כן נכנסו להתעסק האחד עם רעהו.

אשר על כן יכולים לדון לפני סוחרים הדנים כמנהגם. אך בודאי שאי אפשר לה-
 תיר שידונו כדניי הגויים וכערכאותיהם.

(ואף בדעתו נראה לומר שכל שדנים על פי הנימוסים והמנהג שבין הסוחרים, אין
 איסור להתדיין בפניהם.)

כל מה שאסר, הוא רק כאשר דנים על פי דיניהם. ועיין עוד בערך ש"י - חושן
 משפט, סימן ג' סעיף ד' מש"כ בזה.)

ובעיקר היתר נראה לבאר כי כל האיסור להתדיין בפני ערכאות הוא כאשר הם
 נכפים על הציבור מכוח החוק והמשטר.

אך כאשר הם נתקבלו מרצון הסוחרים בהבנה שכך ייטב למסחר שביניהם, הרי
 שכאילו מלכתחילה קבלו הם על עצמם שהמסחר שביניהם יהיה על פי אמות
 מידה אלו.

וראה בחזון איש (סנהדרין סימן ט"ו אות ד') שכתב שהרי אינם דנים לפי מערכת
 חוק ומשפט שקבעו.

אלא כל דינם הוא על פי שכלם ושיקול דעתם במושגי צדק ויושר אנושיים ואין
 זה בכלל ערכאות.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

קו ההלכה

ריבית בערכאות

נתבעתי בערכאות על ידי המעביד הקודם
 שלי, וטענתו שאני מתחרה בו שלא כדין.
 הזמנתו לדין תורה, אך הלה סירב לבוא
 להתדיין בבית הדין אף לאחר שהוזהר
 על ידם שיחייבוהו על הוצאות המשפט שיהיו לי בערכאות. כך מצאתי את
 עצמי נגרר בעל כרחי לערכאות. בתשובתי אליהם הוספתי לתבוע מצדי,
 משכורת שחייב לי מהעבר ועדיין לא נפרעה.

בפסק הדין נתחייב התובע לפרוע את אותה המשכורת שתבעתי ממנו, בתוך
 ספת ריבית על כל הזמן שנתאחרה. אמנם, את הוצאות המשפט שלי לא
 חייבוהו השופטים.

**שאלה: האם רשאי אני לגבות את הריבית שנתחייבתי? אם לאו, האם יכול אני
 לתפוס סך זה עבור הוצאות המשפט שהיו לו מחמת תביעתו?**

תשובה: כאשר מעכב הלוה את פירעון ההלוואה עד שנצרך המלוה לתבוע
 בערכאות ברשות בית דין, ונתחייב בדיניהם בפירעון החוב בתוספת ריבית -
 אסור למלוה לגבות ריבית זו ואף הלוה אסור לו לשלם זאת.

אמנם, כל זה דוקא כאשר תביעתו היא מחמת חוב של הלוואה. אך אם תוב-
 עו בערכאות (ברשות ב"ד) מחמת חוב של שכירות או גניבה - נחלקו בזה
 הפוסקים אם רשאי לגבות את הריבית. יש שהתירו, שאין הריבית באה על
 הלוואה בכלל (שואל ומשיב מהדורה ב' חלק ד' סימן קכ"ג). ויש שאסרו, כי
 מכל מקום באה הריבית עבור המתנת מעות (אגר נטר) ודינה כריבית על
 הלוואה (עיין שו"ת מהרש"ם חלק א' סימן צ' וחלק ג' סימן ס"ט, במהרש"ג
 חלק ד' סימן מ"ה ושבט הלוי חלק ט' סימן ש"ט).

אלא שבנידון דידן נראה להתיר לכולי עלמא. כבר נתבאר כאן בארוכה (גליון
 ר"כ) כי כאשר הנתבע על ידי חברו בערכאות מזמין את התובע לבית הדין
 ובית הדין מתרה בתובע שיהיה עליו לשאת בכל הוצאות המשפט - חייב
 בכך התובע, שנידון כמי שהזיק בגרמי (עיין שלחן ערוך - חושן משפט, סימן
 שפ"ח סעיף ה' ובש"ך שם סקכ"ו). וראה חידושי רעק"א סוף סימן י"ד).

אם כן, רשאי הנך לתפוס מעות מהתובע/המעביד עבור הוצאות המשפט
 שחייב בהם בבירור. אמנם, ראוי שלאחר מכן תאמר לו שתפסת את המעות
 עבור הוצאות המשפט ולא עבור המתנת המעות חלילה (ראה שו"ת מנחת
 שלמה חלק ב' סימן ס"ח אות ח').

המשך ההערה מפסקי דינים

שלמה חו"מ סי' ס"ז ד"ה ועתה, מרש"י סוכה מ"ו ב' ד"ה מקני קני, ומיישב בזה קושיית הנתיבות
 להלן הערה 9. [9] נתיבות סי' רע"ג ס"ק א', ומיישב בזה למה עבד קטן של גר שמת לא זכה בעצ-
 מו, אבל ראה אמרי בינה קונטרס קנינים סי' כ"א ד"ה ונפלאתי, ואבני חושן רע"ג ס"ק ב' שיישבו
 קושייתו כ"א לפי דרכו. וע"ע בדין דא"מ לקטן בגליון רכ"ז. [10] ראה הערה 4, וברשב"א ב"מ שם
 מבואר שאם הוא סילוק לא שייך דא"מ, וע"ע בתוס' יבמות מ"ח א' ד"ה המפקיר, וגיטין ל"ח א'
 ד"ה המפקיר שהפקר הוא סילוק, וכשיטתם בב"מ שם. [11] אמרי בינה קונטרס הקנינים סי' כ"א
 בסוגריים לד"ה ונפלאתי. [12] מאירי מגן אבות ענין י"ח. [13] צפנת פענח הל' נדרים פרק ב' הל'
 י"ד בביאור הרמב"ם שהפקר כמו נדר, וביתר ביאור בהל' מתנות עניים פרק ב' הל' ב' (עמ' 62),
 שזה רשות הציבור ולא של הפרט, עיי"ש. ולפי זה לצד שהוא כלל העולם הוא כעין מכר, וע"ע
 שו"ת זרע אברהם (לופטבר) סי' כ"ג אות י"ד והלאה, ע"פ המאירי הנ"ל. [14] רמב"ן ריש פסחים,
 שמוכח מזה שביטול חמץ שמוחר בשבת אינו מטעם הפקר. [15] מאירי שבת קכ"א א' וכן מוכח
 מהמאירי אברהם סי' י"ג סוס"ק ח', אבל בהגהות רע"א שם הביא את הרמב"ן הנ"ל שאוסר, וכן ציין
 לשער המלך הל' לולב פרק ח' הל' ב' מהריטב"א שבת ק"כ שאוסר, וע"ע בשו"ת רע"א קמא סי'
 קע"ד, ופר"ח סי' תל"ד סעיף ב'. [16] ראה ספר המקנה כלל ל"ג סוף פרט ו', וחילוק זה מבואר
 במאירי הנ"ל במגן אבות, ובשער המלך הנ"ל כתב גם שהריטב"א אוסר כשכונתו שזכו אחרים,
 וע"ע בהגהות דעת תורה על המ"א הנ"ל שהאר"י מכמה מקומות. [17] או"ח סי' רמ"ה סעיף ג',
 ועוד יבואר בע"ה. [18] ראה רמב"ם הל' נדרים פרק ב' הל' י"ד, ושוע"ע סי' רע"ג סעיף ב'. [19] ר"ן
 פסחים ג' ב' הובא בב"א או"ח סו"ס תל"ד. [20] שו"ת מהרי"ט סי' קכ"ז הובא במחנה אפרים שלוחין
 ושותפין סי' ז', ותמה הא יכול לעשות שליח להקדיש, ומילי לא מימסרי לשליח שני, וכן בנוב"י
 תנינא יו"ד קמ"ז, וע"ע בית מאיר אה"ע סי' ק"כ סעיף ד', רע"א גיטין ל"ב א' ד"ה ויעוין, ועוד אחר-
 נים, וראה בשערי ישר שער ה' סוף פרק כ"ג בביאור דברי ה"ן, וכנראה שמסביר זאת אע"פ שהר
 כ"ח שהפקר הוא קנין (וכדברי החתם סופר יו"ד סי' שט"ז ד"ה עכ"פ) ולזה מהני שליחות, ודו"ק.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: